

**TYÖELÄMÄ- JA TASA-
ARVOVALIOKUNNAN LAUSUNTO
19/2009 vp**

**Hallituksen esitys laiksi vähittäiskaupan auki-
oloajoista**

Talousvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 9 päivänä kesäkuuta 2009 lähettäessään hallituksen esityksen laiksi vähittäiskaupan aukioloajoista (HE 84/2009 vp) valmis-televasti käsiteltäväksi talousvaliokuntaan samalla määrännyt, että työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan on annettava asiasta lausunto talousvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- neuvotteleva virkamies Ulla Karhu, työ- ja elinkeinoministeriö
- piiripäällikkö Kaarina Myyri-Partanen, Uudenmaan työsuojelupiiri
- erikoistutkija Irja Kandolin, Työterveyslaitos
- varhaiskasvatuksen johtaja Sole Askola-Vehviläinen, Vantaan kaupunki, sivistystoimi
- toimitusjohtaja Mika Peltonen, Etelä-Karjalan kauppakamari

- aluejohtaja Jukka Vakula, Citycon Oyj
- puheenjohtaja Seppo Halme ja toimitusjohtaja Tiina Oksala, Erikoiskaupan Liitto ry
- johtava asiantuntija Esa Iivonen, Mannerheimin lastensuojeluliitto
- puheenjohtaja Ann Selin, Palvelualojen ammattiliitto PAM ry
- toimitusjohtaja Osmo Laine, Päivittäistavara-kauppa ry
- toiminnanjohtaja Arja Laurila, Suomen Hiusyrittäjät ry
- toimitusjohtaja Heikki Ropponen, Suomen Kaupan Liitto ry
- puheenjohtaja Seppo Sintonen, Tori- ja markkinakaupan keskusjärjestö.

Lisäksi kirjallisen lausunnon ovat antaneet

- työ- ja elinkeinoministeriö
- sosiaali- ja terveysministeriö
- Suomen Yrittäjät ry.

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki vähittäiskaupan aukioloajoista.

Esityksen pääasiallisena tavoitteena on selkeyttää vähittäiskauppojen aukioloaikaa koskevia säännöksiä, kuitenkin siten, että lähikauppojen asema turvattaisiin.

Vähittäiskaupat voisivat olla avoinna sunnuntaisin kello 12:sta kello 18:aan paitsi isänpäivän ja jouluaaton välisenä aikana kello 12:sta kello 21:een. Juhlapäivinä kauppojen olisi kuitenkin oltava kiinni.

Laki ei koskisi sellaisia päivittäistavarakauppoja, joiden vakituisessa liiketoimintakäytössä oleva myyntipinta-ala on enintään 400 neliömetriä, muutoin kuin juhlapäivien osalta, jolloin näiden kauppojen tulee olla suljettuina.

Arkisin kauppojen aukioloajat olisivat nykyiset. Joului- ja juhannusaaton kaupat tulisi sulkea kello 12. Huoltoasemalta tapahtuvan kioski-myyntiä vastaavan myynnin myyntipinta-ala voisi olla enintään 400 neliömetriä.

Aukiolosäännökset koskisivat myös haja-asutusalueelle perustettavia kaupan suuryksiköitä. Nykyiseen tapaan laki sisältäisi luettelon niistä kaupan muodoista, joita laki ei koske.

Ehdotus sisältää myös säännöksen elinkeinonharjoittajan mahdollisuudesta pitää liikkeen-
sä suljettuna kauppakeskuksessa tai vastaavassa myymäläkeskittymässä ainakin yhtenä päivänä viikossa.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Yleistä

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta on arvioinut lakiehdotuksen vaikutuksia erityisesti työssä jaksamisen, työturvallisuuden ja työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen kannalta.

Hallituksen esityksen tarkoituksena on selkeyttää ja laajentaa vähittäiskaupan aukioloaikoja siten, että mahdollisuus pitää kaupat avoinna myös sunnuntaisin laajenee ympärivuotiseksi nykyisten kuuden kuukauden sijasta. Lähikauppojen palvelujen säilyminen turvataan jättämällä alle 400 neliömetrin päivittäistavarakaupat aukiolosäännösten ulkopuolelle. Nämä kaupat saavat jatkossa olla avoinna juhlapäiviä lukuun ottamatta rajoituksetta. Huoltoasemilla tapahtuva päivittäistavaroiden myynti asetetaan aukiolosäännösten osalta samaan asemaan lähikaupan kanssa.

Hallituksen esityksen pohjana on Palvelualueen ammattiliiton ja Suomen Kaupan Liiton sopimus aukioloaikojen selkiyttämisen päälinjoista. Sopimusmuutoksilla parannetaan kaupan alan työntekijöiden asemaa ja luodaan kaupan ja henkilöstön toiminnalle vakaa toimintapohja.

Valiokunta pitää hallituksen esityksessä ehdotettua vähittäiskaupan aukioloaikojen muutosta tarpeellisenä ja puoltaa lakiehdotuksen hyväksymistä. Valiokunta katsoo, että aukiolon laajentaminen sunnuntaihin ja vapaan aukiolon

salliminen pienille alle 400 neliömetrin kauppoille vastaa kuluttajien ja kaupan elinkeinon tarpeita.

Kaupan aukiolo ja yhteiskunnallinen kehitys

Valiokunta korostaa, että kaupan aukioloaikojen laajentaminen ja vapauttaminen vaikuttaa laajasti yhteiskuntaan ja sen toimintoihin ja rakenteisiin. Kauppojen sunnuntiaukioloaika vie yhteiskuntaa kohti ympärivuorokautista ja seitsemänpäiväistä palveluyhteiskuntaa, jossa entistä useammat toiminnot keskittyvät iltaan, yöhön ja viikonloppuihin.

Kauppojen aukiolo vaikuttaa merkittävästi kansalaisten työn ja vapaa-ajan rytmittymiseen. Työssä jaksamiselle, lasten turvalliselle kasvamiselle ja kehitymiselle sekä perheiden hyvinvoinnille on tärkeää työn ja levon sopiva suhde ja säännöllinen elämänrytmi. Erityisen tärkeää on huolehtia lasten säännöllisestä vuorokausi- ja viikkorytmistä. Valiokunta pitää tärkeänä, että perheillä on jatkossakin säännöllisesti ja tarpeeksi usein mahdollisuus yhteisen vapaapäivän viettoon.

Aukioloaikojen vaikutuksista tehdyissä selvityksissä on todettu, että täysin vapaat aukioloajat saattavat johtaa entistä voimakkaampaan kaupan keskittymiseen. Keskittymisen vaikutukset kohdistuvat eri tavoin eri väestöryhmiin. Eniten keskittymisestä ja lähellä olevien palvelujen katoamisesta kärsivät pienet autottomat ta-

loudet. Suurin hyöty keskittymisestä tulee talouksille, joissa on yksi tai useampia autoja ja jotka keskittävät päivittäistavaran hankinnan harvoin päiviin.

Lakiehdotuksen mukaan jatkossa myös suuret kaupat saavat olla avoinna sunnuntaisin ympäri vuoden. Valiokunnan käsityksen mukaan tämä heikentää lähikauppojen kannattavuutta. Lähikaupat ovat erityisen tärkeitä maaseudulla, jossa lähimpiin taajamiin pääseminen edellyttää usein oman auton käyttöä. Valiokunta toteaa, että on tärkeää kiinnittää jatkossakin huomiota pienten kauppojen toimintamahdollisuuksiin.

Kauppojen aukioloaikojen laajentaminen ja siitä johtuva kaupan keskittyminen ja sijoittuminen kaupunkien reuna-alueille vaarantavat monet perinteisen kaupan muodot ja saattavat siten vaikuttaa kielteisesti kaupunkikeskustojen kehittymiseen ja viihtyvyyteen. Perinteinen tori- ja markkinakauppa ja pienet lähikaupat ovat osa elävää kaupunkikulttuuria, jonka vaaliminen on tärkeää kansalaisten viihtyvyyden ja turvallisen elinympäristön säilymisessä. Asutuksen lähellä sijaitsevien kauppojen pitkä aukiolo iltaisin ja viikonloppuisin saattaa aiheuttaa lähiympäristölle melu- ja muuta häiriötä ja vähentää asukkaiden viihtyvyyttä ja turvallisuudentunnetta.

Kaupan aukioloaika ja työssä jaksaminen

Vähittäiskaupassa tehdään yleisesti viikonlopputyötä sisältävää kaksivuorotyötä. Hallituksen esityksessä ehdotetun vähittäiskaupan aukioloaikojen muutos lisää kaupan alan työntekijöiden työskentelyä erityisesti sunnuntaisin, myöhään iltaisin ja jopa öisin. Tällä on merkittävä työn kuormittavuutta lisäävä vaikutus.

Viikonloppuvuorot ja yötyö merkitsevät työntekijöille lisääntyvää eritahtisuutta perheen ja muun sosiaalisen elämän välillä. Sunnuntaityö on erityisesti suurissa kauppayksiköissä haluttua, koska sunnuntaityöstä työntekijälle maksetaan kaksinkertainen palkka. Työkuormituksen arviointimenetelmän mukaan sosiaalisen hyvinvoinnin ja palautumisen varmistamiseksi työntekijöillä tulisi olla mahdollisuus vähintään kahden vapaaseen viikonloppuun kuukaudessa. Va-

liokunta pitää erittäin tärkeänä, että viikonlopputyön ja yötyön haittojen poistamiseen kiinnitetään työpaikoilla erityistä huomiota.

Valiokunta korostaa hyvän työaikajärjestelyn merkitystä vuorotyötä tekevien työssä jaksamisessa. Valiokunta pitää tärkeänä, että henkilöstön mahdollisuuksia osallistua työvuorojen suunnitteluun esimerkiksi osallistuvan työaika-suunnittelun keinoin parannetaan. Työsuunnittelulla on huolehdittava, että työntekijöillä on mahdollisuus säännöllisiin viikonloppuvapaisiin ja lepopäiviin ja että heidän yksilölliset tarpeensa ja elämäntilanteensa otetaan huomioon. Työvuorojen ennakointi on välttämätöntä myös lasten hoidon järjestämiseksi. Myös opiskelijoilla ja muilla osa-aikatyötä tekeville tulee olla mahdollisuus vapaisiin viikonloppuihin. Työpaikoilla tulee olla ajantasaiset ja hyvissä ajoin ennen vuorotyöjakson alkua tiedoksi annetut työvuoroluettelot.

Työterveyslaitoksen vuonna 2009 ilmestyneen tutkimuksen mukaan sanallisen tai väli-neellä uhkailun tai fyysisen väkivallan kohteeksi oli vuoden aikana joutunut kaupan matkailu- ja ravintola-alan vastaajista 34 %, vartiointialalla 72 % vastaajista ja kiinteistöpalvelualan vastaajista 16 %. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen mukaan (Heiskanen 2005) työssä kohdattu väkivalta on selkeästi lisääntynyt vuodesta 1980 vuoteen 2003. Laajentuva aukiolo lisää todennäköisesti yötyötä ja entisestään myös yksin työskentelyä erityisesti pienissä kaupoissa. Yksin työskentely myöhään illalla ja yöllä lisää asiakasväkivallan todennäköisyyttä. Myös myöhäiset kotimatkat lisäävät työntekijöiden turvattomuutta.

Suomen Kaupan Liitto ja Palvelualojen ammattiliitto ovat kaupan aukioloaikojen päälinjauksesta sopimisen yhteydessä sopineet omalla pöytäkirjalla myös toimista työturvallisuuden parantamiseksi. Tarkoitus on, että väkivallan uhka arvioidaan jatkossa toimipaikkatasolla, kun se tähän saakka on tehty yritystasolla. Lisäksi liitot ovat sopineet, että kaupan lisääntyvä aukioloaika hoidetaan siten, että paikalla on aina myös vakituista henkilökuntaa. Tällä turvataan

ammattitaitoisen työvoiman paikallaolo myös iltaisin ja viikonloppuisin.

Valiokunta korostaa, että selkeät toimintamallit ja ohjeet lisäävät työntekijöiden turvallisuudentunnetta ja niillä voidaan myös estää vakavia seurauksia. Koska yksin työskentely myöhään illalla ja yöllä lisää asiakasväkivallan mahdollisuutta, yksin työskentely tuona aikana tulisi valiokunnan mielestä minimoida. Ellei yksin työskentelyä voida välttää, tulee työntekijöillä olla henkilökohtainen hälytyslaite vartijan kutsumiseksi paikalle. Mahdollisen väkivallan uhriksi joutuneelle on järjestettävä jälkihoito.

Vapautuvan ja laajenevan aukiolon vaikutuksia kaupan alan työhön on vaikea arvioida. On kuitenkin mahdollista, että kaupan alalle rekrytoituu entistä enemmän alalle kouluttamattomia ja väliaikaistyötä tekeviä opiskelijoita ja nuoria, jotka eivät ole tietoisia alan työaika- ja työturvallisuussäännöksistä. Valiokunta korostaa, että tällaisessa tilanteessa työnantajien vastuu työsuojelusäännösten noudattamisessa ja osaamisessa on entistä tärkeämpää ja että työpaikoilla tulee kiinnittää erityistä huomiota työntekijöiden työhön perehdyttämiseen.

Päivähoitopalveluiden järjestäminen

Kaupan aukioloaikojen laajentumisen ja vapautumisen vaikutusta päivähoitopalvelujen kustannuksiin ja tarpeeseen on vaikea arvioida. Kaupan aukioloaikojen sijoittuminen entistä enemmän viikonloppuihin ja iltoihin lisää todennäköisesti erityisesti ilta- ja ympärivuorokautisen päivähoidon tarvetta. Ehdotettu aukiolon laajenus ja vapauttaminen saattavat kuitenkin toisaalta vähentää päivähoidon järjestämisen tarvetta erityisesti sunnuntaisin, koska kaupat saavat jatkossa olla sunnuntaisin avoinna vain klo 12–18 entisen klo 12–21 sijasta.

Ympärivuorokautisen ja sunnuntaisin järjestettävän hoidon lisääntyminen nostaa henkilöstökustannusten vuoksi päivähoidon kustannuksia. Osa päivähoidon tarpeen kasvusta voidaan useimmissa kunnissa kattaa lisäämällä henkilöstöä nykyisiin ilta-, lauantai- ja ympärivuorokautisen päivähoidon toimipaikkoihin, mutta mikäli

myös toimipaikkojen määrää joudutaan lisäämään, kustannukset kasvavat merkittävästi.

Päivähoidon ammattilaisten kokemuksen mukaan vanhempien yö- ja viikonlopputyö ja siitä johtuva lasten pitkä oleskelu päivähoidossa öisin ja viikonloppuisin vaikuttavat kielteisesti erityisesti alle 3-vuotiaisiin lapsiin. Tämä näkyy ikävöintinä ja levottomuutena sekä vaikeutena luoda kiintymyssuhteita. Valiokunta korostaa, että viikonloppuisin ja iltaisin järjestettävien päivähoitopalvelujen laatuun on lasten erityistilanteen vuoksi kiinnitettävä erityistä huomiota.

Elinkeinonharjoittajan mahdollisuus pitää liikkeensä suljettuna

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että kaupakeskuksissa tai vastaavissa myymäläkeskityksissä toimivaa elinkeinonharjoittajaa ei voida velvoittaa pitämään liikettään auki kaikkina viikonpäivinä, ellei liikkeen avoinna pitäminen ole kauppakeskuksen tai vastaavan myymäläkeskityksen toiminnan kannalta välttämätöntä. Säännöksen tarkoituksena on turvata erityisesti pienyrittäjille yksi vapaapäivä viikossa. Vapaapäivä voi olla sunnuntai tai jokin muu viikonpäivä.

Osa kaupakeskuksissa toimivista vähittäiskaupoista on pieniä perheyriksä, joilla ei ole ulkopuolista työvoimaa tai jotka eivät voi taloudellisista syistä teettää työtä sunnuntaisin työntekijöillään. Jos tällaiset yritykset joutuvat kilpailusyistä tai tekemänsä yhteistyö- tai vuokrasopimuksen perusteella pitämään liikkeensä avoinna yrittäjän tai hänen perheenjäsentensä voimin kaikkina viikonpäivinä, heikentää se yrittäjien työssäjaksamista.

Valiokunta pitää ehdotettua säännöstä ns. pakkoaukiolon rajoittamisesta yrittäjän jaksamisen kannalta tarpeellisenä. On erittäin tärkeää, että yrittäjä voi päättää liikkeensä aukioloajasta kannattavuuden ja voimavarojensa sekä henkilöstön tarpeiden kannalta.

Valiokunta katsoo, että ehdotetun säännöksen tavoitteen toteutumista tulee seurata tarkoin, jotta se ei jää käytännössä vaikutuksiltaan tehottomaksi.

Parturi- ja kampaamoalan aukioloajat

Parturi- ja kampaamoyrityksiä oli tilastokeskuksen mukaan Suomessa vuonna 2007 noin 9 700 ja niissä henkilöstöä noin 10 400. Suuri osa liikkeistä on yrittäjävetoisia, ja niissä on vain vähän tai ei ollenkaan ulkopuolista työvoimaa. Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että kampaamo- ja parturialan palvelut jätetään lain soveltamisen ulkopuolelle, jolloin ne, kuten muutkin palvelualaa harjoittavat liikkeet, voisivat olla avoimena sopiviksi katsominaan aikoina.

Hiusalan vapauttaminen kokonaan aukiolo sääntelyn piiristä saattaa valiokunnan käsityksen mukaan vaikuttaa kielteisesti alan kilpailuasetelmaan, työn säännöllisyyteen ja työturvallisuuteen. Suuret alan toimijat, joilla on ulkopuolista työvoimaa, saattavat kilpailutilanteen vuoksi käytännössä pakottaa pienet liikkeet laajentamaan aukioloa, jolloin yksinyrittävän työtaakka muodostuu liian suureksi.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että hiusalan jättäminen ehdotetun lain ulkopuolelle ei mahdollista kauppakeskuksissa toimiville parturi- ja kampaamoalan liikkeille valinnanvapautta aukioloajoissa, vaan liike on pidettävä avoimena kauppakeskuksen sääntelemällä tavalla. Tämä johtuu siitä, että esityksessä ehdotettua säännöstä elinkeinonharjoittajan mahdollisuudesta pitää liike suljettuna yhtenä päivänä viikossa sovellettaisiin vain vähittäiskauppoihin.

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta katsoo, että parturi- ja kampaamoalan toimintaedellytykset, kilpailuasema ja aukiolon sääntelyn tarve ovat rinnastettavissa vähittäiskauppaan. Tämän vuoksi valiokunta esittää harkittavaksi, pitäisikö parturi- ja kampaamoliikkeiden aukioloajasta edelleen säätää ehdotetussa laissa.

Kaupan alan työllisyys

Esityksessä ehdotetun kauppojen aukiolon laajentamisen ja vapauttamisen vaikutusta työllisyyteen on vaikea arvioida. Päivittäistavara-kauppa on arvioinut, että aukiolon laajentaminen vaikuttaa työllisyyteen myönteisesti ja että

kaupalla on entistä paremmat mahdollisuudet tarjota säännöllistä ja kokoaikaista työtä. Erikoiskauppa arvioi, että työllisyys paranee, mutta saattaa pitkällä tähtäimellä kaupan keskittymisen vuoksi heikentää erikoiskaupan kannattavuutta ja työllisyyttä. Osa-aikatyön osuuden arvioidaan erikoiskaupassa kasvavan.

Osa-aikatyötä tekee Suomessa yli 10 prosenttia palkansaajista. Eniten osa-aikatyötä tehdään palvelualoilla. Palvelualoista osa-aikatyö on yleisintä vähittäiskaupassa, jossa lähes 40 prosenttia työntekijöistä työskentelee osa-aikaisina. Päivittäistavarakaupassa osa-aikatyötä tekevien osuus on noin kaksi kolmasosaa työntekijöistä ja erikoiskaupassa jonkin verran yli 10 %.

Tehtyjen selvitysten mukaan monet nykyisin osa-aikatyötä tekevistä haluaisivat tehdä enemmän työtunteja kuin heidän työsopimuksensa edellyttää. Valiokunta pitää tärkeänä, että aukiolon laajentumisen ansiosta lisääntyvät työtunnit tarjotaan ensisijaisesti nykyisin osa-aikatyötä tekeville työntekijöille. Valiokunta korostaa, että työntekijöillä tulee kuitenkin niin halutesaan olla mahdollisuus tehdä myös osa-aikatyötä ja iltaja viikonlopputyötä. Osa-aikatyö on tarpeen toimeentulon turvaamiseksi esimerkiksi monille opiskelijoille ja pienten lasten vanhemmille, jotka eivät lasten hoidon vuoksi halua tai voi ottaa vastaan koko-aikatyötä.

Vähittäiskaupan sunnuntiaukiolon laajentaminen ympärivuotiseksi vaikuttaa myönteisesti matkailuelinkeinon kehittymiseen ja kannattavuuteen ja sen ansiosta erityisesti matkailusta voimakkaasti hyötyvien alueiden työllisyyteen. Erityisesti Venäjältä Suomeen suuntautuvien matkailijoiden yöpymisten uskotaan lisääntyvän merkittävästi, jos kaupat saavat olla avoimena myös sunnuntaisin. Esimerkiksi Etelä-Karjalan maakunnassa noin 10 % palvelusektorin työvoimasta palkataan venäläisten matkailijoiden ostovoimavaikutuksen ansiosta. Tämä tarkoittaa maakunnassa noin 750:tä työpaikkaa lähinnä vähittäiskaupan asiakaspalvelussa. Ulkomaalaisten matkailijoiden ostovoimavaikutus on merkittävä myös muun muassa Kaakkois-Suomessa, Lapissa ja pääkaupunkiseudulla.

Lakiehdotuksen vaikutusten selvittäminen

Hallituksen esityksessä todetaan, että ehdotetun vähittäiskaupan aukioloaikojen muutoksen vaikutuksia työllisyyteen on vaikea arvioida. Tehdyissä tutkimuksissa ja selvityksissä on lähinnä kansainvälisten sekä Yhdysvalloissa ja Kanadassa tehtyjen selvitysten perusteella varovasti arvioitu, että vaikutukset työllisyyteen olisivat myönteisiä. Kaupan alan järjestöjen arviot vaihtelevat. Päivittäistavarakauppa pitää vaikutusta selkeästi myönteisenä, mutta erikoiskauppa arvioi työllisyyden erikoiskaupan alalla pitkällä tähtäimellä heikkenevän kaupan keskittyessä itsepalveluun perustuville suurille kauppayksiköille.

Kauppojen aukiolon laajeneminen entistä enemmän iltoihin ja viikonloppuihin vaikuttaa moniin toimivan yhteisön ja yhteiskunnan tarvitsemiin palveluihin. Asiointi ja työssäkäynti edellyttävät muun muassa toimivaa joukkoliikennettä. Työssä käyvien vanhempien pienille lapsille on järjestettävä mahdollisuus kunnalliseen päivähoitoon.

Valiokunta pitää tärkeänä, että työ- ja elinkeinoministeriössä seurataan ehdotetun lain toimuutta ja vaikutuksia. Erityisesti valiokunta korostaa tarvetta selvittää entistä tarkemmin lain vaikutuksia työllisyyteen ja lasten päivähoiton tarpeeseen.

Valiokunta esittää, että talousvaliokunta ehdottaa mietinnössään lausumaa lain työllisyysvaikutusten ja päivähoitopalvelujen tarpeen selvittämisestä niin, että sel-

vitykset annetaan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle vuoteen 2012 mennessä.

Lisäksi valiokunta esittää, että talousvaliokunta ehdottaa mietinnössään lausumaa sen selvittämisestä, toteutuuko lakiehdotuksen tavoite taata kauppakeskissä tai vastaavissa myymäläkeskityksissä toimiville elinkeinonharjoittajille mahdollisuus pitää halutessaan liikkeenä suljettuna yhtenä päivänä viikossa.

Lain voimaantulo

Lakiehdotuksen pohjana on Suomen Kaupan Liiton ja Palvelualojen ammattiliiton syksyllä 2008 neuvottelema sopimus kaupan alan uudesta työehtosopimuksesta, jossa on otettu huomioon laajentuvan aukioloajan vaikutukset kaupan työntekijöihin ja kauppaan. Sopimuksessa on sovittu useista merkittävistä parannuksista kaupan alan työehtoihin sekä toimista työturvallisuuden parantamiseksi. Valiokunta pitää tärkeänä, että laki tulee voimaan 1.12.2009, jolloin uudet työehtosopimuksen määräykset tulisivat sovellettaviksi jo joulukaupassa.

Lausunto

Lausuntonaan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta esittää,

että talousvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 23 päivänä lokakuuta 2009

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Arto Satonen /kok	Sanna Perkiö /kok
vpj.	Jukka Gustafsson /sd	Paula Sihto /kesk
jäs.	Hannakaisa Heikkinen /kesk	Jyrki Yrttiaho /vas
	Anna-Maja Henriksson /r	vjäs. Timo Juurikkala /vihr
	Esa Lahtela /sd	Juha Rehula /kesk
	Jari Larikka /kok	Lenita Toivakka /kok.
	Markus Mustajärvi /vas	

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

neuvotteleva virkamies Marjaana
Kinnunen.

ERIÄVÄ MIELIPIDE 1

Perustelut

Vähittäiskaupan aukioloajoista käydyllä kiistalla on pitkä historia. Vuosien 1994, 1997 ja 2001 uudistusten vaikutusten arviointi on ristiriitaista. Vaihe vaiheelta aukioloaikoja on lisätty ja lääninhallitusten poikkeuslupamenettely on osaltaan avannut tien yhä laajemmalle aukiololle. Toteutuessaan tämä hallituksen esitys vaikuttaa merkittävästi yhteiskunnan toimintaan, sen rakenteisiin sekä työn, perhe-elämän ja vapaa-ajan yhteensovittamiseen.

Esitys on selvä askel jatkuvasti auki olevaan yhteiskuntaan, jossa talouden ehdot rytmittävät kaikkea muuta elämää ympäri vuorokauden ja läpi koko viikon. Nykyinen kehitys johtaa myös kulutuksen ihannoituihin ja materiaalsen maailman korostumiseen kaiken muun kustannuksella.

Kaupan keskittyminen

Täysin vapaat aukioloajat johtavat kaupan keskittymiseen. Jo nyt se on ongelma Suomessa. Keskittyminen vähentää kilpailua ja nostaa hintoja sekä lisää turhaa liikennettä viedessään palvelut aina automatkan päähän. Etenkin sellaiset taloudet, joilla ei ole autoa, joutuvat kärsimään.

Pienet kaupat joutuvat ahtaalle jättikeskusten puristuksessa. Monet kaupan perinteiset muodot katoavat, keskustat näivettyvät ja palvelutarjonta supistuu. Tori- ja markkinakauppa kuihtuu ja moni yrittäjä lopettaa toimintansa. Se kaventaa yrittäjäpohjaa ja vähentää työpaikkoja. Kauppakeskuksissa pienillä yrittäjillä ei aina ole tosiasiallista valinnanvapautta, vaan ne ovat usein vahvempien toimijoiden torppareita. Tori- ja markkinakaupan keskusjärjestö toteaaakin lausunnossaan, että kauppojen sunnuntaiaukiolojen laajennus hyödyttää vain isoja marketteja, ei pieniä tai keskisuuria yrittäjiä.

Työssä jaksaminen

Kaupan alalla tehdään paljon viikonloppu- ja iltatyötä. Jatkossa myös yöllä tehtävä työ lisääntyy. Epäsäännöllinen työaika, ollessaan säännöllistäkin, kuormittaa työntekijöitä ja pienyrittäjiä. Ilta- ja yötyöt sekä viikonloppuisin työskentely vaikeuttavat eri elämäalueiden yhteensovittamista. Jokainen työntekijä ja pienyrittäjä tarvitsee mahdollisuuden irtaantua arkityöstä.

Joustavat työaikajärjestelyt, silloin kun niistä sopivat osapuolet ovat tasaveroisia, edistävät työntekijän ja yrittäjän työssä jaksamista. Mikäli työnantaja tai pienyrittäjä sopijapuoli sanelee ehdot tehdä työtä, näkyy se jaksamisen ongelmina ennen pitkää. Työvuorolistojen ja työaikojen suunnitteluun tulee myös työntekijöillä olla aito mahdollisuus vaikuttaa.

Kaupan alan sopijaosapuolten keskinäinen sopimus määrittelee joitain tärkeitä periaatteita, esimerkiksi vapaiden sunnuntaiden vähimmäismäärän, kuten myös sen, että sunnuntaityötä voidaan teettää vain työntekijän suostumuksella.

Työturvallisuus

Työntekijöiden ammattiliitto PAM ja Kaupan Liitto ovat sopineet keskenään, että sopimusteitse parannetaan työturvallisuutta ja torjutaan väkivaltaa sekä muita riskejä. Työturvallisuus yksin työskentelyn aikana etenkin ilta- ja yöaikaan vaatii aivan erityisiä toimia tulevaisuudessa. Kiristytvä kilpailutilanne vaikuttanee niin, että yksin työskentely lisääntyy pienissä kaupoissa, kuten myös siihen liittyvät riskit. Suuremmissa kauppakeskuksissa käytetään ostettuja turvallisuuspalveluja, jolloin turvallisuudesta vastaava henkilöstö on aina lähellä, mutta pienillä kaupoilla ei siihen ole samanlaista mahdollisuutta.

Kaupan alalla käytetään myös paljon vaihtuvaa osa- tai määräaikaista työvoimaa, eikä heidän osaamisensa ja tietämyksensä työsuojelusta tai -turvallisuudesta ole vakituisen työvoiman osaamisen tasolla. Siksi väkivallan uhkan torju-

minen ja arviointi tulee siirtää ehdottomasti työpaikkatasolle.

Päivähoitopalveluiden järjestäminen

Monet kunnat kamppailevat vaikeassa taloudellisessa tilanteessa. On täysi syy epäillä, että ne eivät kykene vastaamaan lisääntyvään päivähoiton palvelutarpeeseen. Ilta- ja ympärivuorokautinen päivähoiton tarve tulee lisääntymään ja kuntien valmiudet vastata tilanteeseen ovat hyvin erilaiset. Nämä järjestelyt lisäävät joka tapauksessa päivähoiton kustannuksia.

Jos lapset joutuvat olemaan pitkiä aikoja hoidossa öisin ja viikonloppuisin, se näkyy varsinkin pienemmissä lapsissa. Kaikista lapsiperheistä 20 % on yksinhuoltajaperheitä. Palveluala on hyvin naisvaltaisia, joten päivähoitoon liittyvät ongelmat korostuvat kaupan aukioloajoista päättäessä.

Osa-aikatyöt ja työsopimuslain velvoitteet

Lakimuutos lisännee osa-aikaisten työpaikkojen määrää. Sellaisessa tilanteessa pitäisi kyetä järjestämään jo ennestään työsuhteessa olevalle osa-aikaiselle työntekijälle täysi työaika, jos hän sitä itse haluaa. Osa-aika- ja pelkkä viikonlopputyö sopii monelle, mm. opiskelijoille, mutta se ei saa johtaa tilanteeseen, jossa jo työsuhteessa oleva työntekijä joutuu kärsimään.

Uudistuksen vaikutuksesta työllisyyskehitykseen on hyvin ristiriitaisia arvioita. Esimerkiksi Suomen Yrittäjät kyseenalaistaa myönteiset työllisyysarviot, kun taas PAM ja Kaupan Liitto päätyvät päinvastaiseen lopputulokseen.

Elinkeinonharjoittajan omaehtoinen työskentely

Hallituksen esityksessä edellytetään, ettei kaupan keskuksissa toimivaa elinkeinonharjoittajaa

voida pakottaa pitämään liikettään auki jatkuvasti. Tavoite on kannatettava, mutta yrittäjän tosiasiallisen valinnanvapauden varjeleminen voi olla vaikeaa. Pienyrittäjät tarvitsevat muiden lailla viikkovapaansa, ja siihen heille pitäisi tarjota mahdollisuus.

Parturi- ja kampaamoyritysten rajaaminen ulos ns. pakkoaukiolopykälästä on perusteeton. Yhden yrittäjäkunnan eriarvoinen kohtelu ei perustu mihinkään hyväksyttävään syyhyn. Esityksen sanamuoto antaa myös liian väljän harkinnan, sillä sanojen "välttämätön" ja "kohtuullinen" tulkinta riippuu sen tekijästä. Saman ongelman toteaa myös Mannerheimin Lastensuojeluliiton asiantuntija lausunnossaan. Suomen Hiusyrittäjät ja PAM ovat esittäneet, että parturi- ja kampaamotoiminta olisivat liikeaikalain piirissä.

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitämme,

että 4 § koskee myös parturi- ja kampaamoyrittäjiä,

että 4 §:ää täsmennetään niin, että se ei ole tulkinnanvarainen,

että lisätyötä tulee tarjota ensimmäiseksi niille vakituisille osa-aikatyöntekijöille, jotka haluavat tehdä kokoaikatyötä, niin kuin työsopimuslaki velvoittaa ja

että talousvaliokunta muutoin ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 23 päivänä lokakuuta 2009

Markus Mustajärvi /vas

Jyrki Yrttiaho /vas

ERIÄVÄ MIELIPIDE 2

Perustelut

Hallituksen esityksessä ehdotetaan kauppojen sunnuntaiaukiolon mahdollistamista ympäri vuoden. Kaupan aukioloajoissa ja kaupan nykyisessä rakenteessa on selkeyttämisen varaa, mutta lainsäädäntö on valmisteltava kartoittamalla huolellisesti vaikutukset yksilöihin ja perheisiin, monipuolisten kauppapalvelujen tarjontaan ja myös julkisen palvelujärjestelmän kestävyys- ja huomioida nämä vaikutukset selkeyttämistyössä. Näin ei ole tämän hallituksen esityksen kohdalla toimittu.

Vaikutuksia työntekijöiden asemaan seurattava — vaikutukset pienyrittäjien asemaan negatiivisia

Sunnuntaiaukioloaikojen vapauttaminen vähittäiskaupassa nykyisellä henkilörakenteella merkitsee työntekijää kohden nykyistä vähemmän vapaita viikonloppuja. Vaikka Palvelualojen ammattiliiton ja Kaupan Liiton välisessä sopimuksessa sovittiin yhteisistä päälinjoista uutta lainsäädäntöä silmälläpitäen, mm. työntekijän oikeudesta 22 vapaaseen sunnuntaihin vuodessa, avataan tällä lainsäädännöllä portti työntekijöiden jaksamista koettelemaan 24/7-yhteiskuntaan. Tietämättömyyttä työlainsäädännöstä on asiantuntijoiden mukaan alalla paljon, mikä sisältää riskin siitä, että työntekijöiden oikeuksia poljetaan aiempaa enemmän.

Kaupan alan työnantajat ja työntekijät ovat virallisesti päässeet sopuun yhdestä esityksestä kauppojen aukiolojen laajentamiseksi. Työntekijöiden ja kaupan alan yritysten jäsenistöissä nähdään laajalti myös riittävinä nykyiset työajat. Esimerkiksi työntekijöistä huomattava osa kannattaa nykyisiä aukioloaikoja. Kolmannes haluaisi supistaa nykyisiä aukioloaikoja ja vain kymmenesosa haluaisi vapauttaa aukiolon (TNS Gallup Oy marraskuu -07). Esimerkiksi Varsinais-Suomen yrittäjien kauppiajäsenilleen tekemän kyselyn mukaan 2/3 säilyttäisi nykyiset au-

kiolot ja 1/3 vapauttaisi aukiolot. Yrittäjänaisien Keskusliittokaan ei kannata nykyisten aukioloaikojen laajentamista.

Esitys edistää kaupan keskittymistä ja lähikauppaverkoston supistumista

Yrittäjänäkökulmasta tarkasteltuna esitys perusteluineen on yksipuolinen. Sen valmistelussa ei ole noudatettu laadukkaan lainvalmistelun periaatteita. On olemassa vaara siitä, että pienet erikoiskaupat joutuvat syrjäytymään suurten ketju-liikkeiden tieltä. Hallituksen esityksessä ei ole selvitetty tarpeeksi uudistuksen vaikutuksia toisaalta päivittäistavarakauppaan ja toisaalta erikoiskauppaan. Erikoiskaupan huomiotta jättäminen on vakava puute jo siksi, että vähittäiskaupan yrityksistä noin 80 prosenttia on erikoiskauppoja. Työntekijöiden määrällä mitattuna erikoiskaupan merkitys on suuri, sillä se työllistää 55 prosenttia vähittäiskaupan henkilöstöstä. Erikoiskauppa joutuu sopeutumaan isojen ketjujen laajojen aukioloaikojen aiheuttamaan kilpailupaineeseen ja käytännössä myös kauppakeskusten yhdenmukaisiin aukioloaikoihin.

Uudistus lisää todennäköisesti pienyrittäjien pyrkimyksiä käyttää epätyypillisessä työsuhteessa olevaa halpaa työvoimaa. Kun tarve myös yrittäjien oman työpanoksen lisäämiseen kasvaa, voi tästä aiheutua jaksamisongelmia ja tämän seurauksena yrittäjävetoisten kauppojen lopettamispäätöksiä. Paineet yksin työskentelyyn ovat niin ikään ilmeiset. Aukiolojen lisääminen yöaikaan lisää väkivaltilanteita ja tuo lisää turvallisuutta niille kaupan työntekijöille, jotka joutuvat työskentelemään yksin.

Sunnuntaikauppa on erikoiskaupoille kannattamatonta muulloin kuin joulun aikaan. Kuitenkin kilpailutilanne edellyttää usein erikoiskaupoilta aukioloa, jolloin yritysten kannattavuus heikkenee. Viime kädessä kustannukset tästä maksaa kuluttaja joko tuotteiden hinnoissa, pal-

velutasossa tai palvelutarjonnan kapeutumisena yritysten lopettaessa toimintansa.

Ikääntymiskehitys ja ilmastopolitiikan asettamat vaatimukset tulisi ottaa huomioon ja huolehtia nyt siitä, että lähikauppaverkosto säilyy ja vahvistuu. Asiantuntijalausuntojen mukaan hallituksen esitys uhkaa viedä kehitystä toiseen suuntaan. Automarketteihin suuntautuva kysyntä ja siitä seuraavat tarjonnan lisääntyminen ja kaupan entistä vahvempi keskittyminen johtavat siihen, että kaupan palvelut ovat vain rajoitetusti vanhusten, autottomien ja liikuntaesteisten ihmisten saatavilla. Ruokaostosten ja muiden perustarvikkeiden siirtyminen suuriin kauppakeskuksiin ja suuriin automarketteihin on uhka lähikaupoille ja on näin heikentämässä kestävään kehitykseen perustuvan yhteiskunnan rakentamista.

Sunnuntaiaukiolon laajentamisen yhteiskunnallisia vaikutuksia ei tarpeellisessa määrin selvitetty

Niinkin merkittävät asiat kuin aukioloaikojen laajentamisen vaikutukset esimerkiksi päivähoi-

topalvelujen tarpeeseen tai työmatkaliikenteeseen sekä näistä kunnille aiheutuvat kustannukset on hallituksen esityksessä sivuutettu täysin. Tämä on huolestuttavaa kuntien taloudellisen tilanteen vuoksi ja koska laki pyritään saattamaan voimaan mahdollisimman pian.

Ilta- ja viikonlopputyöstä aiheutuva lastenhoidon tarpeen kasvu kuormittaa jo ennestään monin paikoin ylikuormittuneita päivähoitopalveluja. Osapäivähoidon ja vuorohoidon järjestämistä olisi helpotettava ja niiden asiakasmaksu- ja kevennettävä.

Kauppojen ympärivuorokautinen sunnuntaiaukiolo vähentää perheiden yhteistä vapaa-aikaa. Viikonlopputyö merkitsee usein eritahtisuutta perheen ja muun sosiaalisen elämän toimintojen kanssa.

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitämme,

että esitys hylätään.

Helsingissä 23 päivänä lokakuuta 2009

Jukka Gustafsson /sd
Esa Lahtela /sd